

УДК 82.091

DOI: 10.31471/2304-7402-2025-22(81)-231-237

СИМВОЛІКА ТА МЕТАФОРІКА ВІЙНИ В ПОЕЗІЇ ЮРІЯ ІЗДРИКА

Світлана Кобута, Леся Серман

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

email: svitlana.kobuta@cnu.edu.ua, lesia.serman@cnu.edu.ua

В статті визначаються особливості авторського трактування поняття війна в поетичних збірках «Календар любові» (2015), «Після прози» (2022), «Ліниві та ніжні» (2024) Юрія Іздрика. Акцент зроблено на особливостях реалізації метафорики і символіки війни та військової лексики інтимній, філософській і громадянській ліриці автора. Простежується диверсифікація поняття «війна» та зміна його сприйняття залежно від контексту. Зокрема, в інтимній ліриці увага приділяється взаємозв'язку понять «війна» та «кохання», у той час, коли у філософській ліриці на перший план виходить розуміння тези «війна – комічна гра». Окрема увага приділяється актуалізації метафори війни в громадянській ліриці Юрія Іздрика, де, власне, спостерігається різке зменшення вживання лексики та символіки, пов'язаної із військовою тематикою. Натомість, саме в громадянській ліриці з'являється поняття війни як несправедливої та всепоглинаючої сили хаосу. Оскільки до збірок увійшли поезії різних періодів, про діахронічне порівняння та еволюцію метафори війни в поетичній творчості Юрія Іздрика говорити не доводиться.

Ключові слова: *метафора, символ, Юрій Іздрик, поезія, війна, концептуальна метафора, порівняльний підхід, діахронія, громадянська лірика, інтимна лірика.*

Вступ. Проблематика війни у літературній творчості українських письменників посідає одне із центральних місць досить довгий час, що пояснюється непростими історичними обставинами, в яких жило та розвивалося не одне покоління. Сприйняття війни, її метафорики та образність варіювалися залежно від часу, автора чи тематики твору того чи іншого прозаїка чи поета, від піднесено урочистого тону та піетету у випадку визвольних змагань та опису героїки до відверто зневажливого ставлення та опису мілітаристських дій з позиції болю, втрати чи марної жертви.

У сучасній українській літературі існує багато прозаїків та поетів, котрі вважають своїм обов'язком висвітлювати поточні та історичні по-

дії через призму мистецтва. Більшість із них послуговуються метафорами та символами для створення потужних образів та значущих понять, передачі емоцій чи/та формування історичної пам'яті наступних поколінь. Досить часто у сучасному україномовному художньому дискурсі зустрічаємо поняття «війни» у різних її значеннях, у тому числі як концептуальної метафори. Як зауважували Д.Лакофф та М.Джонсон, концептуальна метафора є передусім ментальним явищем, що дозволяє зрозуміти одну царину за допомогою іншої [5, с.111]. Саме на це визначення опираємося, коли аналізуємо символіку та метафорику поезії сучасних авторів, адже це дає змогу вивести метафору за межі стилістики в царину когнітивістики, а також додає актуальності даній роботі.

Мета та завдання. Метою цієї розвідки є дослідження метафорики та символіки війни у поетичному доробку Юрія Іздрика на матеріалі його поетичних збірок «Календар любові» (2015), «Після прози» (2022), «Лінівні та ніжні» (2024). Варто зауважити, що всі три збірки не є тематичними та не охоплюють творчості автора у хронологічному порядку, тому не завжди доцільно говорити про еволюцію концептуальної метафори війни чи/та особливостей її складників і сприйняття, адже частина творів написана до початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України. Деякі вірші Іздрика побачили світ як реакція на Революцію Гідності – року та події, що розвивалися у період з 2014 до 2022 року. Саме тому у висновках уникатимемо прив'язки трактування метафорики та символіки війни до конкретного часового періоду. Основним завданням розвідки є розмежування сфер вживання концептуальної метафори «війни» та її складових понять, а також класифікація та систематизація мілітаристської термінології, що зустрічається на сторінках збірок Юрія Іздрика.

Виклад основного матеріалу. Окреслюючи особливості ідіостилу Юрія Іздрика, варто зауважити, що він належить до когорти поетів, котрі не бояться експериментувати зі словом. Як зазначає В. Олексенко, у своїй поезії Юрій Іздрик послуговується різноманітним стилістичним апаратом, зокрема метафор, антитез, алегорій, порівнянь та епітетів і т.д. Окрім традиційної загальноживаної лексики, у його віршах зустрічаємо архаїзми, діалектизми [6], новотвори, а також значну кількість запозичень з інших мов, зокрема англійської. Поєднання такої стилістики із авторською пунктуацією та особливостями правопису створюють унікальний ефект, який слугує дійовим тлом для авторської метафорики та символіки.

У збірках «Календар любові» (2015), «Після прози» (2022), «Лінівні та ніжні» (2024) зустрічаємо багато текстів, які опираються на мілітарну лексику, зокрема «війна», «атака», «наступ», «постріл», «кров» і т.д. Втім, її вживання, а відповідно метафорику та символіку, варто розглядати із кількох різних точок зору. Зокрема, в інтимній ліриці Юрія Іздрика

війна – передусім метафора кохання та вічного протистояння між статями, правила якої варто вивчити, щоб вижити чи/та стати щасливими. Зокрема, серед любовних віршів зустрічаються такі назви, як «Окупація», «Атака», «А то», «Любов-війна», «Театр дій», «Постріл», «Сапери», «Січ», «Make love», «Перемир'я» та інші. Всі ці тексти змушують читача задуматися над конкретним аспектом ведення військових дій і самі лише назви покликані витворити певні асоціації. Наприклад, назва «А то» є грою слів і відсилає подумки до гібридної війни, що тривала роками на сході України. Втім, жоден із текстів не апелює до військової термінології у прямому її значенні. Насамперед Іздрик використовує концептаційну метафору війни для опису ліричного героя та природи його стосунків із коханою жінкою. Він починає із узагальнюючого пояснення: *«Війна – не війна а нагода нікого не вбити ця любов – не до смерті а доки вистачить сил...»* [2, с. 376], наголошуючи на тому, що кохання як протистояння – вічне, а обидві сторони знають свої ролі. Він порівнює людей із стратегічними об'єктами, вартими завоювання: *«вони мов фортеці в боях не здобуті/ бо тих що здобув ти в любовній війні...»* [3, с. 37]. В описах жіночих принад також знаходимо відсилання до того, наскільки обеззброєним та слабким почується ліричний герой, коли «протистоїть» кохання: *«снайпер сховався в твоєму волоссі/ в заглибинах тіла твого окопався... значить у мене – жодного шансу/ приціл – у чоло/ контрольний – в потилицю»* [3, с. 100], *«ти береш мене легко в полон/ я без бою вступаю в столицю»* [3, с. 149]. У деяких рядках, теза «кохання - війна», у якій чоловік та жінка перебувають по різні сторони, змінюється. Замість одвічної війни проти коханої людини, де поразка є своєрідною перемогою, існує також бачення «війни як солодкої муки», любові, що потребує жертви, часом навіть фатальної: *«і до «любові» знову римується «кров»* [2, с. 18], *«така тут така/ така тут війна/ а більшої нам і не треба»* [2, с. 122], *«ранок як хлопчик цілиться / два поцілунки в скроню/ контрольний один – в потилицю»* [2, с. 181], а також любові як зони ризику, де в усіх високі ставки. *«бо мінні поля пролягають під серцем»* [2, с. 300], Окрім війни як протистояння в любові, виділяється іще екзистенціальний вимір війни як руйнівної сили всесвіту, яку можна подолати лише, якщо залишатися разом: *«ми звели свій незримий hi-fi халіфат/ хай воюють з ніким і самі із собою/ той хто ворога знає той все програє/ ми ж немов легіон хоч насправді нас двоє/ в нема ворогів в нас а ми у нас є»* [2, с. 301]. У цьому випадку автор теж послуговується військовою лексикою, але війна радше протиставляється коханням, а не отожднюється із нею.

Таким чином, в інтимній ліриці Юрій Іздрик пропонує декілька прочитань концептуальної метафори війни. Він не скупиться, використовуючи воєнну лексику, як от – *атака, постріл, снайпер, мінне поле, окупація* та інші, адже у більшості випадків ці слова не мають негативної

конотації у контексті віршів про кохання. Кожне поняття можна розглядати символічно, адже вони апелюють до динаміки стосунків між чоловіком та жінкою, готовності однієї людини відмовлятися від себе заради іншої.

Інший аспект життя, в якому Юрій Іздрик послуговується військовим лексиконом, – філософський. У такій ліриці варто виділити кілька основних концептуальних метафор війни. Переважно мова йде про протистояння. Наприклад, внутрішню екзистенційну війну, яка ведеться між розумом і тілом: *«у серцях – сецесія/ в головах – пустир/ ця війна холодна»* [3, с. 306], *«експерименти з духом і тілом / часто закінчуються війною/ хоч все що кожен із нас хотів би – / бути щасливим і бути собою»* [2, с. 22]. Такого роду тези вказують на подвійне сприйняття світу – як зовнішнього та внутрішнього; і для того, щоб пристосуватися до першого, людина повинна покінчити із конфліктом усередині себе, визначити пріоритети. Інше прочитання передбачає протиставлення тілесного матеріального світу духовному.

Частина філософської лірики базується на протистоянні людини та природи: *«температура падає як збитий льотчик»* [3, с. 27], *«цвіркуни що сюрчать чергами/ грозовиці що б'ють канонадами – / це природи нова стратегія/ і свідоцтво людської зради ... цвіркуни сюкотять кулеметами/ і тримає артобстріл гроза/ ескадрильї птахів-безсмертників/ креслять в небі сигнальні знаки»* [2, с. 128], *«війна престолів/ різкий атмосферний фронт/ і осінь бронхітна і квота»* [2, с. 286]. В цій поезії автор щедро використовує військову лексику, яка не виконує своєї основної залякуючої функції і теж не має негативної конотації. Війна у вимірі «людина – природа» є циклічною, вона відображає зміни, підкреслює силу природних явищ і слабкість звичайної людини, яка часто губиться у калейдоскопі днів. Часто людина просто спостерігає за тим, що відбувається довкола, але не є активним учасником процесу.

Окремої уваги у контексті філософської лірики Юрія Іздрика заслуговує концептуальна метафора «війна – космічна гра», у якій людина бореться із долею та всесвітом, або ж намагається знайти своє місце: *«кажуть бог полюбляє солодке/ кажуть бог полюбляє війни»* [3, с. 105], *«тут кожен м'яч – і всесвіт і галактика / тут кожен матч – війна світів із світлом/ військові марші як щоденна практика/ мене потроху виживають звіди»* [2, с. 266]. У контексті пошуку власного призначення ліричний герой стикається із війною базових понять людської моралі, він має визначитися, на якому боці знаходиться і за що варто боротися: *«нас зосталось на малий загін – / військо бите шашелем і міллю/ нам забракло гідних ворогів/ а життя без цілі – недоцільне»* [3, с. 103], *«кривда завжди ходить одна/ хоч імена мінає радо –/ а то Чума а то Війна / а то Образа або Зрада»* [2, с. 100], *«а довкола бізнес і війни/ але ми в крейдяному колі»* [2, с. 154]. Власне, саме у філософській ліриці

з'являється розуміння «війни як гри із невідомими правилами», «війни як життя», у якому кожен обирає цінності.

Таким чином у філософській ліриці концептуальна метафора війни є багатовимірною. Вона передусім визначає місце людини у навколишньому світі, природньому і реальному, а також умовному та метафізичному.

Третьою сферою вживання Юрієм Іздриком військової лексики та метафорики є поезія, пов'язана власне з війною чи її наслідками. На відміну від інтимної чи філософської лірики, метафорика війни у громадянській ліриці майже позбавлена символізму, навпаки, саме частина нейтральної лексики вживається у подвійному значенні, відсилаючи читача до українських реалій *«не питаючи хто ти і що ти / оптику перенаводять на схід/ світло зі сходу / зникло у водах / громовідводом/ вистрелив схід»* [3, с. 328], *«на сході – содом і на заході – ступор»* [3, с. 8]. Вживання військової термінології зведене до мінімуму, бо саме у цій поезії війна повертає собі звичне негативне звучання.

Окремої уваги заслуговує вживання метафоричного порівняння війни із вінігретом та пекельною кухнею у вірші «That is the question»: *«на сніданок щодня – вінігрет із ницості й святості / на вечерю – реєстри убитих і зниклих безвісти»* [2, с. 24] із акцентуванням марності та жорстокості війни, грою слів у виразі «рубає капусту» і введенням образу «шеф-кухаря», який *«не вміє нічого крім вінігрету»* [2, с. 24]. Подібні акценти звучать із інших віршах автора: *«коли солодко гинуть солдати/ в м'ясорізці чергової битв»* [3, с. 130], *«війна – вдова/ минуле – її медалі/ ми – 121, 122, 123.../ і далі»* [2, с. 27], *«це криваве м'ясо і гній – / все піде на потраву історикам»* [2, с. 33]. Саме завдяки такій ліриці отримуємо метафори «війна – марні втрати», «війна – жорстокість», «війна – біль». Спектр емоцій ліричного героя змінюється від суму й горя до гіркого розчарування, насмішки та досади. Автор описує одну війну реальну, із страшними наслідками, війну за виживання нації, збереження людської гідності та права на ідентичність, а з іншого боку, звертає увагу на світову несправедливість. На його думку, ця війна не мала б ніколи початися, а ми є її жертвами у всіх значеннях цього слова.

Окремо можна виділити символіку та метафорику горя та втрат *«мама-земля розкриває черево/ мама-влада розгортає обійми/ хлопців війна забирає чергами»* [2, с. 401] і готовності стати на захист того, у що віриш *«засинаєш чутливо неначе на чатах/ прокидаєшся рвучко готовий до бою/ тут на осінь у кожному визрів солдат/ осінь в серці тут кожен носить з собою»* [2, с. 407].

Висновки. У поезії Юрія Іздрика поняття війни відіграє роль передусім структурної концептуальної метафори, яка передає одне поняття за допомогою іншого [5, с. 112]. Аналіз поезії автора дозволяє поділи вживання мілітарної лексики та символіки і метафорики війни на три

окремих категорії: філософську, любовну та власне військову. Зокрема в інтимній ліриці «війна» та уся її атрибутика символізує одвічне протистояння чоловіка і жінки в стосунках, а опис «бойових дій» дає можливість зрозуміти хто у грі в кохання переможець і переможений. В інтимній ліриці мілітаристська лексика до певної межі грайлива і слугує метафоричним та символічним засобом висловлення найглибших емоцій. Саме в інтимній ліриці Юрій Іздрик найчастіше звертається до «військової» термінології, щоб провести паралель із абсолютно іншою сферою людського життя та сприйняття.

У філософській ліриці зустрічаємо поняття «війни» як космічної гри, у якій ліричних герой намагається зрозуміти правила та знайти своє місце. Саме в такій поезії бачимо інше трактування «війни» – протиставлення розуму та емоцій, які традиційно відіграють вирішальну роль у нашій поведінці та допомагають зробити вибір на життєвих роздоріжжях. Символіка та термінологія війни у цій категорії не мають нічого спільного із грою у сенсі грайливості (на відміну від інтимної лірики автора). Ба більше, Юрій Іздрик часто висловлює гнів, нерозуміння та збентеження, адже така «війна» не має чітких та загальновідомих правил, а люди часто стають її несвідомими жертвами.

Власне у військовій ліриці Юрія Іздрика бачимо найменше вживання концептуальної метафори війни у її прямому значенні та інших пов'язаних із нею понять. Читач починає зустрічати розуміння війни як хаосу і нищівної сили, часто незрозумілої та несправедливої, яка викликає не лише сум і тугу за втраченими життями, а й обурення та праведний гнів, адже, на думку ліричного героя, війна є покаранням за щось, у чому ми не винні.

Варто звернути увагу на те, що власне військова лексика частіше звучить у філософській та інтимній ліриці як символи, метафори та порівняння, тоді як у тематиці (правдиво військовій) автор послуговується відсилаузми на інші професії та символіку жорстокості, гри та крові.

Література

1. Васьків М. Ненормативна лексика в текстах сучасної мілітарної літератури // [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/393329150_NENORMATIVNA_LEKSIKA_V_TEKSTAH_SUCASNOI_UKRAINSKOI_MILITARNOI_LITERATURI

2. Іздрик Юрій. Календар любові. Видавництво Старого Лева, 2025.- 431 с.

3. Іздрик Юрій. Ліниві і ніжні. Вибрані вірші. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2024, вид.10-те. – 384 с.

4. Іздрик Юрій. Після прози. Чернівці: Видавець Померанцев Святослав, 2022. – 232 с.

5. Ницполь В., Кобута С. Conceptual metaphor of Russian-Ukrainian war in American media discourse. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія, № 56. 2022. - С.111-114

6. Олексенко В.П. Особливості ідіостилю Юрія Іздрика: лексико-семантичний аспект // [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/396313846_PECULIARITIES_OF_YURI_IZDRYK%27S_IDIOSTYLE_THE_LEXICO-SEMANTIC_ASPECT

SYMBOLISM AND METAPHORICS OF WAR IN THE POETRY OF YURI IZDRYK

Svitlana Kobuta, Lesya Serman

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk

email: svitlana.kobuta@cnu.edu.ua, lesia.serman@cnu.edu.ua

The article determines peculiarities of the author's perception of the concept of war in the poetry collections "Calendar of Love" (2015), "After Prose" (2022), "Lazy and Tender" (2024) by Yuriy Izdryk. The paper studies the way the metaphors and symbols of war and military vocabulary are implemented in the intimate, philosophical, and civic lyrics of the author. It traces both the diversification of the concept of "war" and the change in its perception depending on the context. In particular, in the frameworks of the intimate lyrics the relationship between the concepts of "war" and "love" come into focus, while in philosophical lyrics the understanding of the thesis "war is a cosmic game" comes to the fore. The paper pays special attention to the way the metaphor of war plays out in the civil lyrics of Yuriy Izdryk, where, in fact, there is a sharp decrease in the use of vocabulary and symbolism related to military themes. Instead, it is in civil lyrics where there appears the concept of war as an unjust and all-consuming force of chaos. Since the collections include poetry from different periods, one cannot talk about the diachronic comparison and evolution of the metaphor of war in the poetic work of Yuriy Izdryk.

Keywords : metaphor, symbol, Yuriy Izdryk, poetry, war, conceptual metaphor, comparative approach, diachrony, civic lyrics, intimate lyrics.